

УДК 002.1:82-1/-9]:005.921.1-022.324](477)(045)
DOI: 10.36273/2076-9555.2020.4(285).27-32

Леся Ковальська,
кандидат історичних наук,
доцент кафедри інформаційних систем управління
Донецького національного університету імені Василя Стуса,
e-mail: dreamlife.lesya@gmail.com
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-1579-7708>

Книги та преса як документально-інформаційні ресурси: жанрові особливості

Наукову розвідку присвячено теоретичним і практичним аспектам вивчення процесів створення й організації зберігання документальних свідчень учасників та очевидців історичних подій, ретроспективній реконструкції соціально-історичних й інформаційно-комунікаційних зв'язків українського суспільства від минулого та донині через вивчення інформаційного потенціалу книжкових і пресових документально-інформаційних ресурсів. На основі аналізу документів як інформаційних ресурсів, а також проблемно-тематичної історіографії, керуючись новітньою методологією, досліджено теоретичні аспекти змістового потенціалу книжкових і пресових документально-інформаційних ресурсів, складено загальну картину їх зовнішніх, внутрішніх елементів і характеристик, виявлено особливості й ефективність методів наукової критики. У дослідженні документально-інформаційних ресурсів як відображенні часу та простору розкрито комунікаційні взаємозв'язки, виявлено потреби суспільства в інформаційному забезпеченні та створенні відповідних документних форм. Авторка залучила методи документознавства, архівознавства, інформології та соціальної комунікації, що дало змогу розкрити змістову повноту інформаційного ресурсу як наукової проблеми документознавчої теорії.

Ключові слова: документально-інформаційний ресурс; преса; книга; публіцистика; література; архівний документ; історичне документознавство; архівознавство; інформологія; джерелознавство; соціальна комунікація

Постановка проблеми. Розвиток інформаційного суспільства актуалізує потребу сталого збереження й трансляції інформації прийдешнім поколінням. Зафіксована на певному носіїв інформація здобуває статус документної, в чому полягає дихотомічна сутність двох термінів: "інформація" та "документ". З поглибленням структуризації соціуму й диференціації суспільних процесів зростають кількісні показники документного масиву, його формальні й видові особливості, типи матеріальних носіїв тощо. Перед наукою постало питання не лише організації зберігання та впорядкування наявних документних масивів, а й вироблення ефективних механізмів їх опрацювання та використання. Зазначені чинники зумовили наукову рефлексію, а отже й формування новітніх напрямів в науці — документознавства та історичного документознавства.

Аналіз попередніх досліджень і публікацій. Теоретичну основу дослідження книжкових і пресових документально-інформаційних ресурсів становлять праці українських і закордонних дослідників у галузі історичного документознавства, документознавства і джерелознавства, зокрема М. Бакленда, В. Бездрабко, Г. Боряка, М. Варшавчика, І. Войцехівської, Л. Дубровіної, Р. Еванса, В. Кабанова, Я. Калакури, С. Кулешова, Г. Папакіна, Г. Швецової-Водки та інших [1—18].

Мета статті — вивчення пресових і книжкових документально-інформаційних ресурсів, з'ясування особливостей їх буття, зовнішніх й внутрішніх характеристик, класифікації за жанровим принципом. Застосування в розвідці загальнонаукових, історичних, історико-документознавчих, архівознавчих, джерелознавчих методів дало змогу розкрити концептуальні

підходи до вивчення зазначених видів документально-інформаційних ресурсів. Комплекс методів зумовив логічну послідовність викладу тексту, структурування проблемних напрямів аналізу різноманітних історичних документів як інформаційних ресурсів.

Виклад основного матеріалу дослідження. Постійне вдосконалення технологій створення документа, фіксації інформації на матеріальних та електронних носіях перетворюють його формат сприйняття з одномірного у багатомірний. На думку Є. Плешкевича, це детермінує зміни в технології документування та підходах до документа як соціокультурного феномена. Він визначається трьома компонентами: інформація, матеріальний носій, технологія її фіксації та ідентифікація [12, с. 35]. Наразі окремі дослідники, як-от А. Соколов, Г. Швецова-Водка, констатують факт виникнення документного середовища й документної пам'яті ноосфери [16, с. 61—62].

На підставі аналізу стандартів України в інформаційно-документній сфері М. Левицька стверджує, що інформаційний об'єкт у широкому тлумаченні має ознаки документа, а характеристики як засобу встановлення зв'язків підсилюють його семантику документального значення [13, с. 106]. Дослідження вченою газети як документа й документального джерела виявляє дуалістичний характер такого інформаційного носія. В діахронному аспекті газета як джерело інформації перетворюється на історичний документ, що вирізняється з-поміж інших документальних джерел завдяки таким чинникам: відтворення історичних подій; актуальний та критичний інформаційний матеріал; оперативність поширення інформаційного повідомлення серед широкого кола читачів. Періодичні

видання та преса відіграють важливу роль інформаційного супроводу та документальної фіксації буття суспільства [13, с. 108].

Загалом, у класичному документознавстві й досі наявний дискурс щодо можливості залучення книги й преси до окремого класу документів, наголошує С. Кулешов [8]. З погляду джерелознавчої методології, такі документально-інформаційні ресурси є окремою групою історичних джерел, їх використання під час вивчення джерелознавчої чи історичної проблеми обов'язкове й важливе [4; 5; 11]. Отже, задля забезпечення наукової легітимності залучення таких ресурсів до документознавчо-джерелознавчого дискурсу в запропонованому дослідженні розглядатимемо книги та пресу як інформаційні ресурси в задокументованому вигляді, зосереджені в архівних та бібліотечних закладах України.

Важливим джерелом історичної інформації є різножанрова публіцистика та література, задокументована у пресових і книжкових друкованих й електронних виданнях [5, с. 624]. За інформативністю виокремлюють різні тексти — від наукових аргументів до індивідуальних спостережень та емоцій. Ці документи виходять переважно на сторінках газет і журналів, друкуються як агітаційні брошури, містяться в різних збірках, присвячених актуальним суспільним подіям. За жанровим принципом такий різновид документально-інформаційних ресурсів репрезентовано публіцистикою, аналітичними розвідками й доповідями, літературними творами та поезією тощо. Носії ретроспективної інформації: газети, листівки, агітки, стіннівки, інформаційні та рекламні плакати тощо — здебільшого зберігаються у фондах архівних і бібліотечних установ України.

За формою збереження фактів соціально-економічної та політичної дійсності публіцистика утворює окрему групу документальних ресурсів історичної інформації. До неї належать твори, присвячені актуальним питанням і явищам повсякденного життя. У різні періоди розвитку українського суспільства публіцистика, крім соціальної, відіграла політичну та ідеологічну роль засобу контролю над суспільними настроями. Особливої актуальності ця функція набула в умовах панування на наших землях радянської та нацистської тоталітарних систем. З одного боку, публіцистика як джерело історичної інформації та вид писемного мистецтва слугувала знаряддям формування суспільної думки, нав'язування ідеологічних шаблонів, попередження виявів інакомислення. З іншого — публіцистичні матеріали, особливо зафіксовані в періодичці, своєрідно унормовуючи соціально значущу інформацію, дають змогу визначити хронологічну канву подій і розглянути первинні елементи їхнього тлумачення.

У документальних масивах архівів помітне місце посідають публіцистичні інформаційні ресурси, зафіксовані на сторінках періодичних видань — газет і журналів. Упродовж ХХ ст. періодичність і формат газет були відносними, а отже розглядати їх варто з позиції жанрового спрямування. Специфічною рисою

цього носія історичної інформації є комплексний, синтетичний характер, оскільки преса репрезентує чимало форм відомостей (документальні, поточно-хронікальні, особового характеру тощо). Друкована й електронна періодика також характеризується оперативністю подання відомостей про суспільно вагомі події, безпосередністю їх відображення, що підвищує її інформаційну цінність. Своєрідність преси як документального ресурсу історичних відомостей полягає в особливій інформаційній функції, складності структури, різноманітності жанрових підходів.

Подання інформації в публіцистичному жанрі дає змогу відтворити й зафіксувати масові настрої, різноманітні психоемоційні стани суспільства та його окремих частин, а також повідомлення про це відповідним соціальним групам населення. Такий документально-інформаційний ресурс сприяє визначенню суспільної позиції громадян, формуванню масової думки та її змінам. Вагомою є роль преси як інституту соціальної комунікації, що налагоджує зв'язок із необхідними владі елементами суспільства, як інструменту звернення до інших членів соціальних груп і взаємодії між ними.

Головною особливістю друкованої періодики є обслуговування читача інформацією в межах регіону її поширення. Серед типологічних особливостей актуалізуються якості інформаційного видання. Преса з інформаційною публіцистикою виконує роль засобу підтримання безперервного контакту між громадянами, уособлює позицію читача, формує його особисту й суспільну думку в одночасному контакті з владою, державними органами, різними соціальними групами. Не меншого значення набуває й інший чинник формування типологічного обличчя видання — особливості його читачької аудиторії. З'ясування мети випуску газети чи журналу корелює з визначенням їх потенційних читачів. Це передбачає дослідження базових інформаційних запитів та інтересів аудиторії, особливостей її складу й структури, що перебуває у взаємозв'язку з концепцією видання.

Тематична спрямованість преси в різні історичні періоди вирізнялася ангажованістю, еkleктичним синтезом соціальних потреб людини, її інформаційним голодом, специфікою агітаційно-пропагандистської й політичної боротьби. Інформаційні протистояння зазвичай загострюються в періоди політичних, соціально-економічних чи воєнних кризових станів. Публіцистика має ділянки власного віддзеркалення соціальної реальності — фактографічну, аналітичну, наочно-образну. У фактографічній фіксують вияви зовнішніх характеристик, подають невеличкі чіткі інформаційні вступні блоки щодо певного явища. Аналітична демонструє приховані взаємозв'язки предмета висвітлення, орієнтуючись на його внутрішню природу. Наочно-образна віддзеркалює зовнішні риси явища на психоемоційному рівні як художнє узагальнення без використання фактажу й раціонального проникнення.

Ці сфери опанування навколишньої життєвої інформації, виражені в публіцистиці, дають змогу виокремити умовні жанрові групи для джерелознавчої

класифікації, а саме: інформаційну, аналітичну та художньо-літературну [6]. Нині, в умовах цифровізації, друковані пресові видання цілком органічно репрезентовано в електронному варіанті зі збереженням основних ознак документально-інформаційного ресурсу. Крім жанрового, є й інші принципи класифікації таких документальних ресурсів історичної інформації: за авторством, форматом та обсягом тексту, опубліковані чи не опубліковані тощо.

Інформаційна жанрова група публіцистики уособлює фіксацію дійсності, конкретної події чи явища, в умовах, коли власне подія, що відбувається, надає необхідний матеріал. Цю групу репрезентують офіційні та інформаційні повідомлення, рубрики, замітки, оголошення тощо [7, с. 39]. Офіційна інформація є достовірною щодо існуючої в окремий час реальності й доступу до неї, за винятком неповного друку, де часто дописували розширену пояснювальну інформацію. До таких ресурсів належать матеріали рубрик "Хроніка", що містять цінні відомості про кадрові ротації, події на конкретній території, накази й розпорядження тощо. Газетні матеріали за формою є звітом у вигляді текстового фактажу та формуються під впливом подієвої інформації з джерел різного походження. Особистість і професійні якості автора інформаційного публіцистичного контенту визначають змістове навантаження кожного твору певної доби. До прикладу, радянська влада, використовуючи творчу публіцистику українських літераторів у "соціальному замовленні", намагалася вплинути на читача для мобілізації патріотичних емоцій, агітації до вступу до громадських і партійних структур.

Як і офіційні, інформаційні повідомлення тієї доби виходили у всіх газетах переважно на перших шпальтах у вигляді колонки й містили зведення від Радянського інформбюро та інших державних інформаційних агенцій. Слід зазначити, що, крім публіцистики, радянська влада з метою пропагандистського впливу та контролю над населенням використовувала й інші літературні жанри — поезію, драматургію, документалістику тощо. Крім текстового матеріалу, повідомлення мали й формат карикатур-зображень із діалогом героїв на певну тематику, репрезентуючи різноманітні форми інформації — документальну, поточно-хронікальну, офіційного характеру тощо. Їхньою специфічною рисою є комплексний, синтетичний характер, запрограмований з ідеологічного центру тоталітарної держави.

Аналітична жанрова група публіцистики як документально-інформаційний ресурс дає авторові змогу поєднувати фактичний матеріал і власний аналіз події у формі осібно вираження відповідно до поставленого творчого завдання. На відміну від першої групи, панівним є авторський задум, а не умови явища, що відбувається. Наявність авторства становить ключовий елемент аналітичної інформації. У жанровому розумінні це доповіді на офіційних заходах, аналітичні статті, репортажі, газетні авторські колонки-рубрики, коментарі експертів і фахівців, огляди, дискусії тощо [7, с. 40].

Поширеним був і такий метод інформування, як інтерв'ю, що мало об'єктивніший характер, проте водночас піддавалося цензурі влади та самоцензурі респондента. Ця група інформаційних ресурсів покликає швидко й точно донести до читача відомості про події чи факти, однак є ризик оприлюднення неперевіреної та ненадійної інформації. Головною метою аналітичних матеріалів є не лише інформування про події, а й їх авторська оцінка. Аналітична стаття як джерело історичної інформації має значний потенціал для дослідника, проте потребує наукової критики, зіставлення з фактами інших документально-інформаційних ресурсів.

Яскравим, з особливим психоемоційним наповненням, документальним ресурсом і джерелом історичної інформації є літературні твори художньо-публіцистичного жанру, задокументовані у книжковій формі й збережені у фондах архівних і бібліотечних установ. Слід зазначити, що вивчення питань воєнної тематики неможливе без використання суміжних документознавству гуманітарних наук, оскільки будь-які джерела перебувають на стику історії, філософії, психології, літературознавства тощо. Художня література надає досліднику інформацію про культурний складник буття соціуму.

Ключове місце у творенні таких документальних ресурсів, як літературні пам'ятки посідає авторське сприйняття навколишнього світу, його емоційні переживання й бачення сучасних для нього подій. Такі твори втілювали в публіцистичному форматі, а їх функцією було формування громадської думки та фіксація в суспільній свідомості відповідних критеріїв оцінювання соціальної реальності. Публіцисти були не лише спікерами суспільних проблем, негативних чи позитивних фактів, а й роз'яснювачами, що полемізували й закликали до рефлексії на виклики часу, агітували й пропагували [7, с. 38]. На шпальтах літературних пам'яток автори поєднували елементи наукового дослідження та ораторського мовлення, майстерно використовуючи слово, емоції, дії. Аргументацією письменницького літературного доробку як документального ресурсу історичної інформації стали щоденні факти з життя суспільства і простих людей.

Літературні пам'ятки є творами, в яких на основі сюжету розповідається про історичні події та особистості. Особливості такого виду історичної інформації полягають у високому ступені впливу позиції автора на зміст, а також наявності художньої вигадки (вигадані герої й події). Функції літературних інформаційних ресурсів окреслено розумінням їх як засобів віддзеркалення буття суспільства, впливу на свідомість, соціального контролю, формування потрібної автору реальності. Отже, під час культурологічного й джерелознавчого аналізу важливо виявити у творах художню переконливість, що стирає межі між вигадкою та реальністю, а літературний герой розпочинає існувати як історична постать. Джерелознавчо-документознавча рефлексія щодо явища літератури пройшла дискурс від використання як джерела історичної інформації лише текстів давнини,

звернення до літератури для встановлення історичних фактів будь-якого періоду й розширення завдяки цьому меж джерелознавства, до розуміння літератури як факту відображення історичної епохи чи періоду, про що зауважував Л. Гумільов. На думку джерелознавця І. Манкевич, літературу як основу історичної інформації слід використовувати лише в комплексному аналізі із залученням різних видів писемного типу документів [10].

Художня література як джерело суб'єктивного характеру дає уявлення про окрему епоху, допомагає проникнути в психологічну атмосферу доби, що вивчається, зрозуміти історичні процеси через мотивацію їх учасників / очевидців від особи до людських мас [14, с. 111—112]. У дослідженні психологічних особливостей людей художня література слугує підґрунтям для формування історичних уявлень цілих поколінь, як матеріал для розуміння менталітету воєнного часу, специфіки та обставин літературного творення й подальшого розвитку культури. Текст інформаційного ресурсу видається об'єктом реального світу, феноменом культури, що формує ідеї та уявлення людини. Літературі властива фіксація реальності, абсорбція на несвідомому рівні суспільних настроїв до їх структуризації, наукового аналізу та відображення в історіографії. Літературний інформаційний ресурс може зацікавити дослідника, якщо текст містить унікальні відомості, що доповнюють історичні джерела чи підтверджують доведені факти, якщо автор є свідком події, описаної у творі, а події та явища засвідчують документи інших видів. Літературний текст використовують у науковому дослідженні як ілюстрацію подій, додаток до визнаних історичних фактів та інформаційних процесів, допоміжний базис для доведення наукових гіпотез і формування історичного світогляду автора [10].

Художньо-літературна жанрова група публіцистики надає автору виняткове право на формування ідеї та структури тексту залежно від його задуму. У жанровому розумінні це есе, нарис, замальовка, фейлетон, памфлет, гумореска, байка, пародія тощо. Зберігаючи в окремих випадках документальний фактаж, автор збагачує його художньою виразністю. Для успіху такого твору першорядним є створення образу, що домінує над фактами та аналізом подій. Функцією художньої літератури є розкриття загального кризь призму сучасних суспільству виявів конкретного часу й простору. Узагальнення, виражене в характерних рисах, слугує для образного відображення реальності на основі фактичного матеріалу.

Літературні документально-інформаційні ресурси мають переважно поетично-прозовий, пісенний, музично-драматичний, розмовний та інші вияви, що в широкому розумінні становить сукупність будь-яких писемних текстів. Література — це вид мистецтва, інструментом якої є слово та конструкції мислення. До принципів класифікації публіцистичних художніх творів літератури належать: авторство (кількість та ім'я); жанр тексту (есе, нарис, замальовка, фейлетон, памфлет, гумореска, байка, пародія тощо); формат

тексту (статті, рубрики, газетні колонки, вірш, пісня, поема тощо); оприлюднення (опубліковані чи не опубліковані) [6].

Своєрідним жанром документально-інформаційних ресурсів є автобіографічні спогади, в яких перетинаються документалізм щоденникових записів із ліричною прозою й віршами про пережите. Кожен із творів надає своєрідне уявлення про гостропсихологічний драматизм людських характерів і долі героїв, їх внутрішні духовні колізії та переживання. Серед літературного надбання, крім письменницького, виокремлюємо народні твори, що відбивають найреалістичніші емоційні вияви й повсякденне буття.

Яскравим прикладом такої творчості стала пісня років Другої світової війни про "ковпаківців" на марші в Карпатському рейді, записана українським письменником і режисером П. Вершигоровою [2]. Не менш цінною для дослідника є й пісня, написана ковпаківцями, що згодом стала їх бойовим маршем. Цей твір С. Ковпак згадував у своїх мемуарах [9, с. 226]. Спогади сучасників історичних подій містять низку задокументованих авторських і народних віршів та пісень ліричного, бойового характеру, котрі створювали в умовах похідних маршів, що насичувало їх правдивою інформацією про історичні події. Пісенний партизанський фонд, наповнений періодичними виданнями, літературними пам'ятками, агітаційними матеріалами, зібрано в окрему справу фонду П-4 ДАСО. Творчий доробок безпосередніх учасників боротьби віддзеркалює морально-етичний та бойовий дух партизанських загонів у складних умовах ворожого тилу [15].

Зазначені літературні твори виразно характеризують культурно-історичне середовище та його духовні основи й репрезентують важливий історичний фактаж, оскільки їх створювали безпосередні учасники подій. Саме тому поетично-літературний творчий доробок українських і світових митців є важливим антропоцентричним джерелом, що передає морально-психологічний та емоційний стан народу загалом та особистості зокрема.

Для населення художня література, що відображає історичні процеси, слугує підґрунтям для формування історичних уявлень і масової свідомості. Водночас опрацьовані за документознавчою методикою літературні твори є вагомим суб'єктивним носієм історичної інформації про минулі події та повсякдення. За цих умов література стає технікою літописання, засобом реконструкції й пізнання особистого, побутового, психологічного в контексті взаємодії повсякденності та літературних текстів. Тільки за умов застосування критичного підходу до визначення інформативності публіцистика й художня література, преса й книга трансформуються в перспективну сферу документознавчо-джерелознавчого пізнання.

Висновки. Вагомим елементом документознавчого дослідження є феномен документа як носія історичної інформації. Він являє собою обсяг надбань, створених у процесі людської діяльності, що відображають управлінські, політичні, соціальні, економічні,

психологічні, комунікаційно-інформаційні, культурні аспекти та особливості розвитку тогочасного суспільства, влади, системи цінностей і моралі, мотивів та стереотипів людської поведінки. Опрацьований у дослідженні інформативний потенціал публіцистики структуровано за жанровим принципом на інформаційний, інформаційно-аналітичний, літературний, що висвітлює актуальні питання та явища поточного життя суспільства. В різних історичних умовах твори публіцистики виконували соціальну, політичну та ідеологічну роль.

Через історико-документознавчий аналіз розкрито соціально-історичні інформаційні можливості такого

документа, що засвідчує особу автора, соціальні умови створення та втілення у речовій документальній формі, особливості подальшого архівного зберігання. Додаткову текстологічну та візуальну інформативність надають документи особистого походження та аудіовізуальні документи як рефлексія на соціокультурне середовище. У науковому дослідженні документ розглядається не тільки в безпосередній емпіричній даності як реальний об'єкт, а й повніше — як явище певної історичної епохи. Такий документально-інформаційний ресурс має комунікаційні властивості поєднання минулого з майбутнім завдяки архівному зберіганню.

Список використаних літератури та джерел

1. *Бездрабко В. В.* Історія науки про документ, або Відкриття відомого / В. В. Бездрабко. — Київ : Четверта хвиля, 2011. — 295 с.
2. *Вершигора П. П.* Переправа. Невигадані історії / П. П. Вершигора. — Київ : Обл. кн.-газ. вид., 1961. — 178 с.
3. *Дубровина Л. А.* Классификация и научно-информационное описание коллекций и собраний в Национальной библиотеке Украины имени В. И. Вернадского / Л. А. Дубровина. // Библиотеки национальных академий наук: проблемы функционирования, тенденции развития. — 2007. — Вып. 5. — С. 58—80.
4. *Історичне джерелознавство* / Я. С. Калакура, І. Н. Войцехівська, Б. І. Корольов та ін. — Київ : Либідь, 2002. — 488 с.
5. *Істочниковедение: Теория. История. Метод. Источники российской истории* / И. Н. Данилевский, В. В. Кабанов, О. М. Медушевская, М. Ф. Румянцева. — Москва : РГГУ, 2004. — 702 с.
6. *Ковальська Л. А.* Джерелознавчий дискурс історії радянського Руху Опору (1941—1945 рр.) / Л. А. Ковальська. — Донецьк—Вінниця : ТОВ "Нілан-ЛТД", 2015. — 462 с.
7. *Ковальська Л. А.* Художня публіцистика як джерело з історії радянського Руху Опору в роки війни: всеукраїнський та регіональний аспекти / Л. А. Ковальська. // Нові сторінки історії Донбасу. — 2012. — Кн. 21. — С. 37—47.
8. *Кулешов С. Г.* Управлінське документознавство / С. Г. Кулешов. — Київ : ДАКККіМ, 2003. — 57 с.
9. *Ковпак С. А.* Від Путивля до Карпат / С. А. Ковпак. — Київ : Видавництво політичної літератури України, 1979. — 288 с.
10. *Манкевич И. А.* Литературно-художественное наследие как источник культурологической информации / И. А. Манкевич // Обсерватория культуры. — 2007. — № 5. — С. 17—23.
11. *Матяш І. Б.* Архівознавство: методологічні засади та історія розвитку / І. Б. Матяш. — Київ : Видавн. дім "Києво-Могилянська академія", 2012. — 515 с.
12. *Плешкевич Е. А.* Эволюция теоретических представлений о документе / Е. А. Плешкевич ; РГБ; НИО библиотековедения. — Москва : Пашков дом, 2011. — 96 с.
13. *Левицька М. Я.* Документ, документальне джерело та друковані засоби масової інформації: до розв'язання головного завдання теоретичного документознавства / М. Я. Левицька // Квалілогія книги. — 2013. — № 1. — С. 104—108.
14. *Сенявская Е. С.* Психология войны в XX веке / Е. С. Сенявская. — Москва : РОССПЭН, 1999. — 383 с.
15. *Ф. П-4.* Сумской обком Компартии Украины (1941—1968 гг., 1973—1975 гг.). Оп. 3. Спр. 4. Песни, которые пели в Путивльском партизанском отряде в 1941—1943 гг. — 11 арк.
16. *Швецова-Водка Г. М.* Документознавство / Г. М. Швецова-Водка. — Київ : Знання, 2007. — 398 с.
17. *Buckland M.* Information as thing / M. Buckland // Journal of the American Society for Information Science. — 1991. — Vol. 42 (5). — P. 351—360.
18. *Evans R. J.* In Defense of History / R. J. Evans. — New York—London, 1999.

Lesya Kovalska

Books and presses documentary information resources: general features

Scientific intelligence is devoted to the theoretical and practical aspects of studying the processes of creating and organizing the storage of documentary evidence of participants and eyewitnesses of historical events, retrospective reconstruction of socio-historical and information and communication relations of Ukrainian society from the past and up to now through the study of documentary and information resources. Based on the study of documents as information resources, problematic-thematic historiography, guided by the latest methodology, the theoretical aspects of clarifying the content potential of book and press documentary-information resources are investigated, the general picture of their external, internal elements and characteristics is made, the peculiarities and effectiveness of research methods. The study of documentary and information resources, as a reflection of time and space, revealed communication interconnections, identified the needs of society in information provision and the creation of specific documentary forms that emerged to meet these needs. The author is involved in the methods of document science, archival science, informology and social communication, which allowed to reveal the meaningful completeness of the information resource as a scientific problem of documentary theory.

Keywords: *documentary-information resource; press; book; journalism; literature; archival document; historical documentation science; archival science; informology; source studies; social communication*

References

1. Bezdrabko V. V. (2011). *Istoriya nauki pro dokument, abo Vidkrittya vidomogo*. Kyiv: Chetverta hvilya.
2. Vershigora P. P. (1961). *Pereprava. Nevigadani istoriyi*. Kyiv: Obl. kn.-gaz. vid.

3. Dubrovina L. A. (2007). Klassifikaciya i nauchno-informacionnoe opisanie kollekcij i sobranij v Nacionalnoj biblioteke Ukrainy imeni V. I. Vernadskogo. *Biblioteki nacionalnyh akademij nauk: problemy funkcionirovaniya, tendencii razvitiya*, 5, pp. 58—80.
4. Kalakura Ya. S., Vojcehivska I. N., Korolov B. I. ta in. (2002). *Istorichne dzhereloznavstvo*. Kyiv: Libid.
5. Danilevskij I. N., Kabanov V. V., Medushevskaya O. M., Rumyancheva M. F. (2004). *Istochnikovedenie: Teoriya. Istoriya. Metod. Istochniki rossijskoj istorii*. Moskva: RGGU.
6. Kovalska L. A. (2015). *Dzhereloznachij diskurs istoriyi radyanskogo Ruhu Oporu (1941—1945 rr.)*. Doneck—Vinnicya: TOV "Nilan-LTD".
7. Kovalska L. A. (2012). Hudozhnya publicistika yak dzherelo z istoriyi radyanskogo Ruhu Oporu v roki vijni: vseukrayinskij ta regionalnij aspekti. *Novi storinki istoriyi Donbasu*, Kn. 21, pp. 37—47.
8. Kuleshov S. G. (2003). *Upravlinske dokumentoznavstvo*. Kyiv: DAKKKiM.
9. Kovpak S. A. (1979). *Vid Putivlya do Karpat*. Kyiv: Vidavnicтво politichnoyi literaturi Ukraini.
10. Mankevich I. A. (2007). Literaturno-hudozhestvennoe nasledie kak istochnik kulturologicheskoy informacii. *Observatoriya kultury*, 5, pp. 17—23.
11. Matyash I. B. (2012). *Arhivoznavstvo: metodologichni zasadi ta istoriya rozvitku*. Kyiv: Vidavn. dim "Kiyev-Mogilyanska akademiya".
12. Pleshkevich E. A. (2011). *Evolyuciya teoreticheskikh predstavlenij o dokumente*. Moskva: Pashkov dom.
13. Levicka M. Ya. (2013). Dokument, dokumentalne dzherelo ta drukovani zasobi masovoyi informaciyi: do rozv'yazannya golovnoho zavdannya teoretichnogo dokumentoznavstva. *Kvalilogiya knigi*, 1, pp. 104—108.
14. Senyavskaya E. S. (1999). *Psihologiya vojny v XX veke*. Moskva: ROSSPEN.
15. *F. P-4. Sumskoj obkom Kompartii Ukrainy (1941—1968 gg., 1973—1975 gg.)*. Op. 3. Spr. 4. *Pesni, kotorye peli v Putivlskom partizanskom otryade v 1941—1943 gg.*
16. Shvecova-Vodka G. M. (2007). *Dokumentoznavstvo*. Kyiv: Znannya.
17. Buckland M. (1991). Information as thing. *Journal of the American Society for Information Science*, 42 (5), pp. 351—360.
18. Evans R. J. (1999). *In Defense of History*. New York—London.

Надійшла до редакції 18 лютого 2020 року

З АРХІВУ КНИЖКОВОЇ ПАЛАТИ УКРАЇНИ

УДК 002.1:94(477)"1919/1927"[(045)

DOI: 10.36273/2076-9555.2020.4(285).32-36

Лариса Дояр,

кандидат історичних наук, доцент,

старший науковий співробітник Книжкової палати України,

e-mail: arkhiv@ukrbook.net

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-0789-2462>

Пролетарська революція у ранніх книгодруках радянської України (1919—1927)

Авторка продовжує серію розвідок, присвячених аналізу більшовицької літератури першого десятиліття радянської влади. У пропонованій статті зосереджено увагу на жанрі "більшовицького нон-фікшн", поширеного від моменту заснування радянської республіки в Україні (1919) та особливо актуалізованого на честь п'ятої та десятої річниць Жовтневої революції 1917 р. Оприлюднені в такому форматі меморати, на глибоке переконання авторки, вирізняються унікальними якісними характеристиками, а саме: синергійним викладом революційних подій, що дає змогу одночасно та всебічно розглядати різні епізоди складної політичної аплікації; літописною деталізацією революційних процесів, тоді як згодом подробиці або забувалися, або свідомо замовчувалися; активним використанням прийомів персоналізації щодо широких кіл учасників революції, адже надалі історична пам'ять оспівувала лише окремих, визначених владою, героїв. Окрім того, значну частину цієї літератури незабаром написали репресовані автори, через що вона мала доволі сумну долю: спочатку її відправляли до спецфондів (як це робилося, зокрема, в Книжковій палаті України), а згодом, на догоду сталінським посіпакам, каталожні картки до особливо небезпечної літератури помічали прямокутним чорнильним штампом синього кольору з написом "вилучено". Навіть тепер цей напис справляє враження швидкостиглого потрійного вироку від органів НКВС. Враховуючи ці обставини, авторка прагне актуалізувати маловідомі більшовицькі меморати, що являють собою ранішні книгодруку радянської України.

Ключові слова: меморат; наратив; література документального змісту; жанр нон-фікшн; спецфонд

Постановка проблеми. Українське суспільство, як і все людство, у своїй історії має чимало революційних сторінок. При цьому історична наука звертається до їх вивчення не тільки з функціональних міркувань чи з потреби забезпечити безперервну хронологію в біографії свого народу. Річ у тім, що революційні сторінки історії становлять кульмінацію

певних етапів розвитку, виступають у ролі їх квінтесенції. Водночас революції — це не так закономірний фінал минулого, як заявка на майбутнє, що подається в не надто делікатний спосіб. Власне, саме цю якість революції — бути фундаментом майбутнього — з особливим сумлінням досліджують сучасні українські історики.